

Redaktørenes forord

Denne vitenskapelige antologien springer ut av miljøet rundt forskergruppen Kritisk demokratisk danning (engelsk: Lived Democracy) ved Høgskulen på Vestlandet (tidligere Høgskolen i Bergen). Prosjektet studerer hvordan demokrati kan læres, og særlig *leves*, i skolen. Å utdanne til demokratisk deltakelse er en sentral del av skolens samfunnsmandat som aktualiseres og utfordres i vår samtid. I norsk sammenheng har det de senere årene blitt et stadig sterkere søkelys på skolens demokratimandat, og demokrati og medborgerskap blir ett av tre fagovergrepene temaer i kommende læreplan (Fagfornyelsen). Boken retter seg særlig mot forskere i lærerutdanningen, masterstudenter med interesse for demokrati og medborgerskap i ulike skolefag samt forskningsinteresserte lærere i skolen.

Forskergruppen Kritisk demokratisk danning representerer et tverrfaglig forskningsmiljø med forskere fra fagene matematikdidaktikk, naturfag, samfunnsfag, norsk og pedagogikk. Dette gjenspeiles også i denne boken, som er utpreget tverrfaglig og dessuten dominert av empiriske studier, slik tittelen signaliserer.

At de ulike kapitlene i denne boken, med svært få unntak, nettopp er empiriske, faglige studier, mener vi representerer denne bokens styrke og originalitet. I boken fokuserer vi ikke på hvordan elever skal lære *om* demokrati som styresett eller hvordan det skal legges til rette for arbeid med elevdemokratiet i skolen som sådan, vi arbeider *innenfra* fagene og læringsaktivitetene og prøver å belyse hvordan både elever, lærere og lærerstudenter kan fremme og utvikle demokratisk praksis i skolen og slik bidra til *demokratisk danning* og *levd demokrati*.

De empiriske studiene kretser videre omkring fire ulike empiriske materialer: en klasseromsdebatt om oljeutvinning fra en ungdomsskole (Lofoten-debatten), et tverrfaglig trafikksikkerhetsprosjekt fra en ungdomsskole, fokusgruppeintervju med lærerstudenter om kontroversielle temaer i respektive Norge og Sør-Afrika samt en spørreundersøkelse om klima med matematikklærere som informanter.

Boken er tverrfaglig og belyser tematikken med utgangspunkt i mange ulike pedagogiske, fagdidaktiske og kommunikasjonsteoretiske rammeverk. Bokens struktur og innhold er som følger:

Boken er delt i tre deler. Del I (kapittel 1 og 2) presenterer overordnede begreper og perspektiver på demokratiforskning i skolen. Del II (kapittel 3–7) har fokus på *elev*-perspektivet. Alle de fem kapitlene i del II er analyser av Lofoten-debatten. Del III (kapittel 8–11) har et *lærer*-perspektiv, og i denne seksjonen inngår alle bokens fire datamaterialer (Lofoten-debatten, trafikksikkerhetsprosjektet, fokus-

gruppe-intervjuet og spørreundersøkelsen), som blir analysert i hvert sitt respektive kapittel.

I kapittel 1 utdyper Kjersti M.R. Breivega, Toril Eskeland Rangnes og Tobias C. Werler bokens perspektiver og nøkkelbegreper. Forfatterne presenterer ulike tilnærminger til demokrati og utdanning, med særlig vekt på en drøfting av begrepene demokratisk dannelse og levde demokrati. Kapitlet presenterer også det empiriske materialet som ligger til grunn for boken og trekker opp forbindelseslinjer mellom de ulike kapitlene.

I kapittel 2 diskuterer Marit Johnsen-Høines og Helle Alrø forskningsmetodologi og undervisningsmetodologi som adskilte, men noen ganger sammenflettede metodologier i utdanningsforskning. Med utgangspunkt i to av bokens datamaterialer (Lofoten-debatten og trafikksikkerhetsprosjektet) der de metodologiske relasjonene er tydelig forskjellige, reflekteres det over hvordan forsknings- og undervisningsmetodologi virker inn på hverandre.

I kapittel 3 tar Tobias C. Werler utgangspunkt i Lofoten-debatten som en intervensjonsstudie bygd på scenariobasert undervisning. Hans analyse viser at elevene – med utgangspunkt i de tre presenterte scenarioene – evner å stå i deliberative diskusjonsprosesser knyttet til et risikofylt og kontroversielt emne som oljeutvinning.

Stein Dankert Kolstø og Kjellrun Hiis Hauge gjør i kapittel 4 en argumentasjonsanalyse av Lofoten-debatten bygd på Toulmin og Woods rammeverk. Et viktig grep i analysen er at det skilles mellom synspunkter, kunnskapspåstander og verdier. Analysen munner ut i et konkret forslag til et didaktisk verktøy for undervisning til bruk i pågående debatt.

Også kapittel 5, av Sissel Margrethe Høisæter, er en argumentasjonsanalyse, men med utgangspunkt i topos-begrepet fra klassisk retorikk. Høisæters tilnærming fokuserer på *stedet* som topos, og viser hvordan elevenes argumentasjon er knyttet til ulike «steder» på hjemmeplassen og i regionen. Høisæters analyse viser på en tydelig måte hvordan elevenes argumentasjon er lokalt forankret, og får slik fram en viktig side ved Lofoten-debatten som et eksempel på det levde demokrati.

I kapittel 6 analyserer Kjersti M.R. Breivega elevenes diskursive posisjonering i Lofoten-debatten. Diskursiv posisjonering handler blant annet om hvordan man framstiller seg selv og relaterer seg til andre. I analysen følges tre elever gjennom hele debatten, og deres posisjoneringsprofiler oppsummeres som respektive lagspilleren, tvileren og balansekunstneren. Breivegas analyse viser at posisjonering og demokratisk samhandling henger tett sammen.

I kapittel 7 analyserer Norunn Askeland metaforbruken i debatten, og hun viser blant annet hvordan debattledernes innramming gir en fortolkningsramme for

debatten knyttet til bygninger, beholdere, kjøretøy og reiser. Elevenes metaforbruk er derimot sentrert rundt to hovedmetaforer: fotavtrykkmetaforen og rullebanemetaforen. Elevens metaforer er typiske for miljødebatten i antropocen (menneskets tidsalder).

Helle Alrø og Marit Johnsen-Høines' tilnærming til Lofoten-debatten i kapittel 8 handler om ungdommers kritisk demokratiske danning slik den viser seg gjennom debatt. Kapittelet har fokus på hvordan forskerne fasiliteterer debatten. Hvordan oppfordrer de elevene til å delta, reflektere og kommunisere på demokratiske måter? Hva kan være avgjørende for å fristille og fremme ungdommenes evne til å undersøke, lytte og ta stilling i kompliserte sosialpolitiske problemfelt? Kapittelet viser betydningen av hvordan erfarne andre kan være forløsende for å fremme elevens kritisk demokratiske danning.

Lærerens tilrettelegging for elevens argumenter og agens (handlekraft) undersøkes i kapittel 9 av Toril Eskeland Rangnes og Rune Herheim. Empirien er her hentet fra trafikksikkerhetsprosjektet, nærmere bestemt fra en klasseromssamtale i matematikkfaget. Elevene og lærerens argumenter analyseres etter Toulmin-modellen. Forfatterne viser hvordan lærer kan legge til rette for en demokratisk opplæring i matematikk, en opplæring der elever er kritisk argumenterende og slik kan ta agens.

Bokens to avsluttende kapitler henter ikke empiriske data fra klasserommet slik Lofoten-debatten og trafikksikkerhetsprosjektet gjør. Derimot gir disse to kapitlene lærerstudenter og lærere en stemme, med fokus på hvordan de ser på det å ta opp kontroversielle temaer i klasserommet. I kapittel 10 presenterer Toril Eskeland Rangnes og Bodil Ravneberg en analyse av lærerstudenters praksisrefleksjoner omkring det å ta opp risikofylte og kontroversielle temaer i flerkulturelle klasserom i respektive Norge og Sør-Afrika. Analysen viser at i norske klasserom er rasisme-temaet ømtålig, mens apartheid er problematisk å ta opp i sørafrikanske klasserom. Forfatterne understreker at lærerstudenten i løpet av utdanningen må gis tilstrekkelig kompetanse til å stå i denne typen diskusjoner i skolens uenighetsfellesskap og forstå hvordan ulike typer makt forvaltes gjennom valg man tar.

I kapittel 11 får vi innblikk i resultatene fra en online-spørreundersøkelse om klimaendring og matematikkundervisning, der 72 matematikklærere var informanter. Lisa Steffensen og Ragnhild Hansen viser i sin analyse at det er stor spennvidde i læreres tanker om klimaendring som tema i matematikkfaget. For noen er temaet for politisk og/eller for lite forankret i læreplanen; for andre er det inspirerende å arbeide med et slikt samfunnsaktuelt emne som kan gjøre matematikken virkelighetsnær.

Vi takker alle forfatterne for deres bidrag og innsatsvilje gjennom hele prosessen. Vi vil også takke forlagsredaktør Evelinn Throne-Holst i Universitetsforlaget for et ryddig og profesjonelt samarbeid.

Bergen, mai 2019

Kjersti Maria Rongen Breivega

Toril Eskeland Rangnes